

ЭРКИН ИҚТИСОДИЙ ЗОНАЛАР ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

О.А. Махмудова

Андижон машинасозлик институти мустақил тадқиқотчиси

Мамлакатимизда эркин иқтисодий зоналарни (ЭИЗ) маҳаллий минералхомашё ресурсларни чуқур қайта ишлаш асосида юқори қўшимча қийматга эга рақобатдош маҳсулотлар ишлаб чиқаришни таъминлайдиган замонавий корхоналар ташкил этиш, республика ҳудудларининг ишлаб чиқариш ва ресурс салоҳиятидан комплекс ва самарали фойдаланиш, шу аснода янги иш ўринлари яратиш ва аҳоли даромадини ошириш учун хорижий, аввало, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг муҳим омили сифатида ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида» ва 2016 йил 26 октябрдаги “Эркин иқтисодий зоналар фаолиятини фаоллаштириш ва кенгайтиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги фармонлари мамлакатнинг давлат ва жамият ривожланиши истиқболини стратегик режалаштириш тизимига сифат жиҳатдан янги ёндашувларни бошлаб берди. Бу эса ўз навбатида ҳудудларни ривожлантириш ва янги иш ўринлари яратиш, аҳоли даромадларини кўпайтиришда эркин иқтисодий зоналар ҳиссасини ошириш, лойиҳа бўйича бошқариш тамойиллари асосида эркин иқтисодий зоналарда, кластер ёндашувлардан кенг фойдаланган ҳолда ушбу зоналар иштирокчилари ўртасида яқин кооперация алоқаларини йўлга қўйиш, маҳаллий хомашё ва материаллар асосида рақобатбардош тайёр маҳсулотлар ва бутловчи буюмлар ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш бўйича юқори технологияли замонавий корхоналар ташкил этиш ҳамда етакчи хорижий компания ҳамда корпорациялар иштирокида юқори технологияли замонавий инновацион ишлаб чиқаришларни ташкил этиш учун хорижий инвестициялар, авваламбор, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш бўйича энг қулай шароитлар яратиш, эркин иқтисодий зоналар, уларнинг жозибадорлиги ва уни баҳолаш мезонларини ишлаб чиқиш зарурлиги ҳамда унинг назарий асослари муҳим аҳамият касб этади.

Хорижий тадбиркорларга бериладиган имтиёзларнинг характери одатда қуйидагилардан иборат: * зоналар ҳудуди мамлакатнинг божхона чегараларидан чиқарилади ва уларнинг ташқи дунё билан савдоси импорт божлари ва тарифсиз экспорт-импорт чекловларидан озод қилинади. Ишлаб чиқаришни ташкил этиш учун зарур бўлган барча нарсалар чекловлардан озод қилинади. * хорижий

иштирокчиларни даромад солиғидан озод қилиш ва миллий қонунчиликка мувофиқ хорижий фирмаларга нисбатан мавжуд бўлган бошқа солиқ мажбуриятлари бўйича имтиёзлар бериш); * чет эл капитали иштирокидаги аралаш корхоналар учун имтиёзли солиқ режимини яратиш; * ҳудудда яратилган ишлаб чиқариш объектларини ҳуқуқий рўйхатдан ўтказиш тартибини соддалаштириш; * ерни имтиёзли ставкаларда ижарага бериш; * яратилаётган корхоналар учун зарур инфратузилмани қўллаб-қувватлаш, шу жумладан транспорт, чет элликлар учун уй-жой ва офис жойларини таъминлаш; * қўшма корхоналарга имтиёзли кредитлар бериш; * валюта чекловларининг йўқлиги ва фойдани экспорт қилишда ҳар хил тўсиқларни олиб ташлаш; * устав капиталининг талаб қилинадиган даражасини пасайтириш (кўпинча оддийгина эълон қилинади, лекин тўланмайди); * тадбиркорларнинг талабларига мувофиқ маҳаллий меҳнатдан фойдаланишнинг махсус режимини яратиш (энг кам иш ҳақи ва максимал иш соатларини тўхтатиб туриш, иш ҳақини бозор асосида белгилаш, тадбиркорларни миллий ижтимоий таъминот фондларига бадал тўлашдан озод қилиш, зоналар ичида қасаба уюшмаларини тақиқлаш). Эркин иқтисодий мақомга эга ҳудудларни аниқлашга ёндашувларни тизимлаштириш, ЭИЗ мамлакатнинг иқтисодий маконининг бир қисми бўлиб, унинг элементлари (субъектлари) ўртасидаги алоқалар ва муносабатлар турларининг яхлитлиги ва хилма-хиллиги билан ажралиб турадиган мураккаб тизимга эга эканлигини аниқлашга имкон берди.

1-Расм. ЭИЗ фаолиятининг етакчи механизми 7 йўналиш.

ЭИЗ худудида махсус иқтисодий шароитларни шакллантириш йўналишлари (муаллиф томонидан тузилган) ЭИЗ фаолиятининг ўзига хос хусусиятларини шакллантириш схемаси циклик ривожланиш механизми сифатида кўриб чиқилиши керак. У бозор иқтисодиётининг ўзига хос хусусиятлари билан уни сақлаб қолиш ва ривожлантириш учун ўзаро алоқада бўлишга мажбур бўлган ташқи муҳит сифатида олдиндан белгиланади. Ривожланишнинг даврийлиги "ўсиш- пасайиш - депрессия - жонланиш" фазаларига мос келади.

Жаҳон тажрибаси ва амалиётида ҳар бир мамлакатнинг ўз миллий иқтисодиётига хорижий инвестицияларни жалб қилиш бўйича ўзига хос тажриба ва анъаналари мавжуд. Ҳозирда ривожланган мамлакатларнинг иқтисодиёти тараққий этишига асос бўлган усуллардан бири бу мамлакатда маълум бир худудни ёки бутун бир кичик мамлакатлар ўз иқтисодиётини эркин иқтисодий эонага айлантириб ривожланиш сари қадам қўйганлар. Эркин иқтисодий зоналарни асосан муайян бир давлатнинг маълум бир минтақаси ёки алоҳида бир худудида ташкил этиш иқтисодий жиҳатдан самарали ҳисобланади. Аммо худуди ва маъмурий бошқарув тизими унча катта бўлмаган алоҳида давлатларнинг бутун иқтисодиёти эркин иқтисодий зоналарга айлантирилган ҳоллар ҳам учраб туради. Эркин иқтисодий зоналарни ташкил этишдан асосий мақсад қисқа муддатларда мамлакатни ривожланган жаҳон ҳамжамияти аъзолари қаторига қўшиш ва хорижий инвестицияларни жалб этишни тезлаштиришдан иборат. Ушбу зоналарнинг ташкилий тузилиши ва номланиши турлича бўлсада, уларни ташкил этишдан асосий мақсад имкон қадар хорижий инвестицияларни, замонавий техника ва технологияларни жалб қилиш ҳисобига мавжуд иқтисодий, молиявий ва ижтимоий муаммоларни бартараф этиш ва жаҳондаги ривожланган давлатлар қаторидан ўрин олиш орқали аҳоли турмуш даражасини яхшилашдир.

Хулоса килиб шуни айтиш мумкинки, эркин иқтисодий зоналар ташкил этилиши оқибатида мамлакатга қўплаб инвестицияларни оқиб келишини кузатишимиз мумкин. мамлакат ташқи иқтисодий фаолияти янада ривожланиб, ташқи савдо, экспорт импорт операциялари янада риволанади. Бу эса мамлакат иқтисодиётини янада барқарорлаштириб, уни ривожланишига олиб келади. Бунинг учун авваламбор, эркин иқтисодий зоналарни ташкил этишда худудларни, муҳандислик-коммуникация, йўл-транспорт ва жойлашув манзилени тўғри танлаш; худудлар имкониятидан келиб чиққан ҳолда эркин иқтисодий зоналар фаолияти йўналишини ва истиқболини аниқлаш; эркин иқтисодий зоналарда кластер ёндашувлардан кенг фойдаланган ҳолда зоналар иштирокчилари ўртасида яқин кооперация алоқаларини йўлга қўйиш; чет элда ва мамлакат ваколатхоналарида эркин иқтисодий зоналар манфаатларини

кўзловчи, инвесторларни жалб этиш учун информацион реклама тадбирларини ўтказиш; оммавий ахборот воситалари ва интернет саҳифаларида мамлакатда ташкил этилган эркин иқтисодий зоналар имкониятлари ҳамда салоҳияти бўйича жозибадорлигини ифодаловчи рекламаларни кучайтириш” эркин иқтисодий зоналар фаолиятини фаоллаштириш ва уларнинг самарадорлигини баҳолашда юқорида келтирилган баҳолаш мезонлари бўйича аниқлаш каби чора-тадбирларни ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқдир. Эркин иқтисодий зоналарнинг ташкил этилиши натижасида мамлакат иқтисодиётини ривожланиши, экспорт салоҳиятини ошириш, аҳоли бандлигини таъминлаш, аҳоли турмуш фаровонлигини раванқи ва иқтисодиёт барқарорлиги, энг асосийси жаҳон ҳамжамиятига интеграциялашиб ўз мавқеига эга бўлишига олиб келади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. McCalla R.J. The Geographical Spread of Free Zones Associated with Ports // *Geoforum* 21 (1) (1990): 123–128.
2. Guangwen M. The Theory and Practice of Free Economic Zones: A Case Study of Tianjin, People’s Republic of China // *Doctoral Thesis, Ruprecht-Karls University of Heidelberg, Germany, 2003. “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 1, январь-февраль, 2018 йил 1/2018 (№ 00033) www.iqtisodiyot.uz*
3. Baraga H.C. Prospects for Free Zones Under FTAA // *Paper presented at the Integration in the Americas Conference, Latin American and Iberian Institute, University of New Mexico, 02 April 2006.*
4. С. В. Приходько, Н. П. Воловик *Особые экономические зоны /; Консорциум по вопр. приклад. эконом. исслед., Канад. агентство по междунар. развитию [и др.]. – М. : ИЭПП, 2007. – 268 с*
5. Друзик Я.С. *Свободные экономические зоны. М.: ФУАинформ, 1999.* 6. Черненко Н.В. *Свободные экономические зоны в мировой экономике // Вестник БГЭУ, 1998.*
7. Кузнецов Ю.И. *Свободные зоны и национальная экономика. М.: Дрофа, 1998*
8. Смородинская П.А., Капустин А.С. *Свободные экономические зоны: мировой опыт и российские перспективы. Вопросы экономики. 2012. № 27, с. 126-140*
9. <http://www.biznes-daily.uz/ru/birjaexpert/49677-erkin-iqtisodiy-zonalarhududida-soliqlar-va-bojxona-tulovlari-imtiyozlarining-ahamiyatli-jihatlari> 10. Смородинская П.А., Капустин А.С. *Свободные экономические зоны: мировой опыт и российские перспективы. Вопросы экономики. 2012. № 27, с. 126-140*
11. *Ўзбекистон Республикаси Президентнинг «Эркин иқтисодий зоналар фаолиятини фаоллаштириш ва кенгайтиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ–4853-сонли Фармони 26.10.2016 й. Lex. uz*
12. *Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг “Мамлакатимиздаги эркин иқтисодий зоналар ва кичик саноат зоналарини ривожлантириш бўйича амалга оширилаётган ишлар самарадорлиги таҳлили”га бағишланган йиғилишдаги маърузаси 9.10.2017 й.*